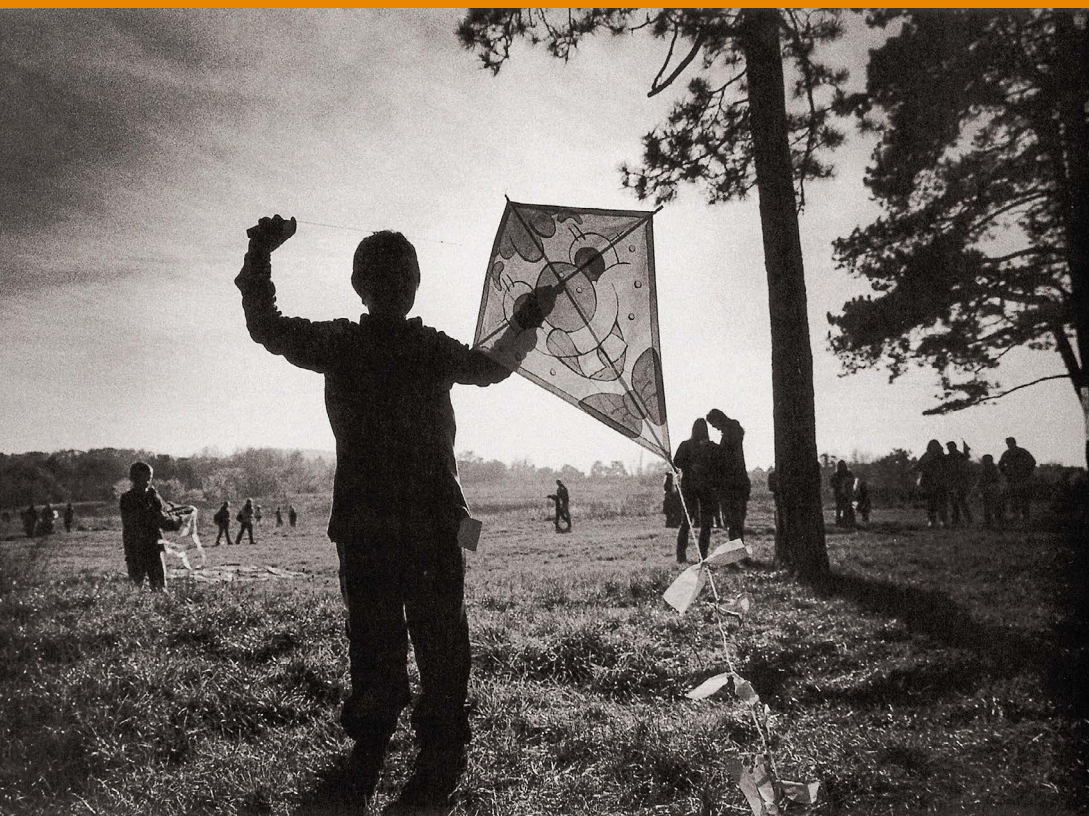


Jaroslava Šťastná
Eliška Hudcová

Když se řekne komunitní práce



Když se řekne komunitní práce

Jaroslava Šťastná, Eliška Hudcová

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2026

Redakce Alena Jirsová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Druhé, přepracované vydání

Tato práce vznikla v rámci Programu COOPERATIO

Univerzity Karlovy v Praze.

© Univerzita Karlova v Praze, 2026

Text © Jaroslava Šťastná, Eliška Hudcová, 2026

Photography © Miroslav Hucek (Arita Hucková – heir),

Jaroslava Šťastná, 2026

Cover photography © Miroslav Hucek (Arita Hucková – heir), 2026

ISBN 978-80-246-6347-0

ISBN 978-80-246-6367-8 (pdf)



Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod	7
1. Komunitní práce	9
1.1 Základní vymezení pojmů	9
1.2 Komunitní práce v interakci s dalšími vědními obory	11
1.3 Rozvoj komunity – rozvoj místního společenství	13
1.4 Komunitní práce a komunitní rozvoj v různých typech sídel	15
1.5 Modely komunitní práce	19
2. Z historie komunitní práce	22
2.1 Teorie na úvod	22
2.2 Vznik komunitní práce a její rozvoj ve 20. století	24
2.3 Specifika komunitní práce v Čechách a na Moravě	28
3. Základní prvky a procesy komunitních aktivit	33
3.1 Aktéři komunitních procesů komunitních aktivit	33
3.2 Další aktéři prospěšní komunitě	37
3.3 Komunitní projekty	39
3.4 Analýza aktérů komunitních aktivit	43
4. Oblasti působení komunitní práce	45
4.1 Zvyšování účasti občanů na věcech veřejných (občanská participace)	45
4.2 Podpora vzájemnosti, solidarity a podpora sociálního kapitálu	49
4.3 Komunitní plánování	52
4.4 Komunitní vzdělávání	56
5. Inkluze marginalizovaných skupin a prevence sociálního vyloučení v kontextu komunitní práce	60
5.1 Co to je sociální vyloučení a marginalizace	60
5.2 Sociálně vyloučené lokality	62

5.3 Dimenze sociálního vyloučení	64
5.4 Chudoba a sociální vyloučení	66
5.5 Trendy přispívající k sociálnímu vyloučení	68
5.6 Sociální inkluze a sociální začleňování v obci	73
6. Podpora místního hospodářského života a komunitní ekonomika	79
6.1 Aktivní politika zaměstnanosti (APZ) a její místní dopady	85
6.2 Podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením a chráněný trh práce	89
6.3 Sociální ekonomika a sociální podnikání	90
6.4 Sociálně ekonomické projekty a platformy podporující komunitní sdílení	95
6.5 Nadace, crowdfunding a dárcovství ve prospěch komunit	101
7. Urbanismus, architektura a dostupnost lokálních institucí v kontextu komunitní práce	105
7.1 Urbanismus a architektura jako faktor utváření komunitního života	105
7.2 Péče o místní dědictví a interpretace místního dědictví	110
7.3 Vyváženost a dostupnost lokálních institucí	116
8. Komunitně orientovaný výzkum a jeho specifika	118
9. Komunitní pracovník	125
10. Trendy, dilemata a rizika současné komunitní práce a komunitního rozvoje	129
11. Posílení komunit – úvahy na závěr	134
Summary	140
Seznam citované literatury a dalších zdrojů	142
Seznam tabulek	148
Seznam fotografií	149
Poděkování	150

Úvod

Předkládaná kniha je jedním ze studijních textů pro kurz přednášený na Katedře sociální práce Evangelické teologické fakulty UK v Praze. Může být pomůckou i pro další vzdělávací instituce, pro pracovníky veřejné správy a neziskových organizací i pro další osoby, které se zajímají o otázky komunitní práce a komunitního rozvoje.

Publikace shrnuje základní poznatky, které se obvykle přednášejí v bakalářském studiu, a rozšířené pojetí, které je obsahem magisterského studia, popř. specializovaných výběrových kurzů. Vzhledem k rozsahu jsou některé předkládané poznatky zaznamenány formou tezí, s častým odkazem na další publikace a autory. Text též obsahuje publikované i nepublikované podklady autorek této práce. Zvolená forma umožňuje relativně rychlou orientaci v tématu, v případě hlubšího zájmu o konkrétní problematiku předpokládá další vlastní studium doporučené literatury.

Kniha by měla plnit několik základních funkcí:

- podávat základní informace o teoretických přístupech, metodách práce a výzkumu v oblasti komunitní práce a komunitního rozvoje;
- uvádět tyto poznatky do širších a systémových souvislostí současného společenského vývoje, včetně mezinárodních kontextů;
- zprostředkovat příklady praktického uplatnění těchto teoretických předpokladů;
- povzbudit čtenáře v tvůrčím přemýšlení o možném řešení problémů a situací, se kterými se komunitní práce setkává;
- poukázat na možnosti a potenciál profesionálních sociálních pracovníků při řešení komunitní problematiky.

Text je rozdělen do několika kapitol, které představují základní poznatkové okruhy a rozvíjejí schopnost čtenářů orientovat se v tematice.

V celé publikaci je jednotně užíváno generického maskulina, jakkoliv respektujeme mnohotvárnost lidských identit. Používáme rovněž v textu výraz „sociálně vyloučená lokalita“ s vědomím, že může navozovat negativní a stigmatizující asociace. Nicméně tento výraz chápeme jako všeobecně zavedený ve veřejné a sociální politice.

1. Komunitní práce

1.1 Základní vymezení pojmů

Komunitní práce (práce s komunitou, komunitní sociální práce, sociální práce s komunitou a v komunitě) je v textech z oblasti sociální práce chápána jako jedna z forem sociální práce (Thomas, 1983; Younghusban 1981), která má ve světě více než stoletou tradici. Ve společnosti druhé poloviny 19. století byla vznikající komunitní práce spojená s idejemi důstojného života lidí v chudých čtvrtích nově vznikajících průmyslových aglomerací, a to především s využitím vzájemné pomoci mezi místními obyvateli a jejich zapojením do činností vzdělávacích a volnočasových.

Soudobá komunitní práce znamená v širokém slova smyslu organizování sociálních činností takovým způsobem, jenž zajišťuje lidem přístup k aktivitám, které jsou nezbytné pro jejich každodenní život, a to vše v místě, kde žijí (Gardner 1999; Kinkor 2003). Zdůrazňuje participaci lidí na věcech veřejných, posilování sebeorganizačních sil komunity, vzájemnou solidaritu a pomoc, sociální zodpovědnost, šetrný vztah k životnímu prostředí, respekt k místním tradicím a zvláštěm, mapování a přednostní využívání místních zdrojů (ABCD Institute 2025). Komunitní práce nabízí obyvatelům možnost aktivně vstupovat do tvorby „příběhu“ místa, nečekat pouze na pomoc zvenčí. Komunitní práce vytváří organizační strukturu pro práci s myšlenkami a iniciativami, vytyčuje perspektivy a uskutečňuje vizi komunity (Schuringa 2007).

Kompetentní (zmocněná, mobilizovaná) komunita je chápána jako cíl komunitní práce a zároveň jako zdroj řešení samotných problémů (Gojová 2013, 309–312).

Pojem komunita je v sociální práci užíván v několika významech. Odborný výklad (Jary 1995, 100) jej představuje jako uskupení sociálních

vztahů, které se odehrávají v rámci určitého teritoria – např. obce, čtvrti, mikroregionu, sousedství atd.

Komunita však nemusí vždy znamenat celou geografickou oblast: může jít například o takové skupiny, jakými jsou staří občané, lidé s duševním onemocněním, matky na rodičovské dovolené. Ti všichni mohou mít z komunitních procesů prospěch.

Komunitní vztahy mohou nabývat i podobu ne-lokální, vyjadřují například kulturní, intelektuální, religiózní a jinou charakteristiku větší skupiny (komunity umělců, akademiků, studentů, protestantů apod.), vystihující popřípadě i životní styl skupiny (mnichů, squatterů, undergroundové skupiny lidí, LGBTQ+). Známý je model terapeutických komunit, které nabízejí prostor pro léčbu osob z alkoholických, drogových a jiných závislostí (Terapeutické komunity ČR 2025). V českém kontextu sociální práce, a hlavně v žurnalistice se ujal výraz komunita jako označení etnické skupiny (Romů, Vietnamců) a ještě častěji se výraz používá v souvislosti se sociálně vyloučenou lokalitou.

Výraz komunita je v sociální práci užíván též jako označení způsobu skupinové terapie nebo výcviku (komunita terapeutická, komunita výcviková), jejichž rozvoj byl podnícen změnami v přístupu ke klientům psychiatrických služeb v USA a Velké Británii v 60. letech 20. století. Tyto se staly inspirací pro rozvoj psychiatrické komunitní péče v České republice a v 90. letech 20. století a položily základ komunitní práce ve prospěch dalších skupin obyvatel (Hart 1997).

Pro účely sociální práce na místní úrovni, v občanských komunitách, se nejčastěji setkáme s následujícími pojmy a jejich pracovními definicemi:

Komunitou rozumíme lidi, kteří žijí v geograficky definované oblasti a mezi kterými existují vzájemné sociální vazby: přátelství, známosti, účast v ekonomické směně – tj. nákup zboží a služeb, práce v místě, využívají různé místní služby v oblasti školství, zdravotnictví, dopravy, veřejné správy. Jsou často citově vázáni k místu, kde žijí – pociťují identifikaci s místem, sounáležitost, respekt k tradicím.

Komunitu můžeme chápat jako výsledek cíleného úsilí a hledání sdílených významů, které se stanou základem pro další aktivity.

Jsou uváděny i následující charakteristiky místní komunity:

časové

- společná minulost, příběh místa
- společná aktualita, situace, vymezení
- společná budoucnost – touhy, očekávání, plány, vize

hodnotové

- chápání společných hodnot v širokém kulturním slova smyslu (obvyklé je vnímání etických hodnot, estetické normy, hygiena atd.)
- tolerance k odlišnostem, schopnost pracovat s „jinakostí“ jiných
- vnímání ohrožení (kriminalita, ekologické hrozby, terorismus atd.).

Gardner (1999) použil pro potřeby orientace charakteristiky tzv. **vyvážené komunity**:

- je různorodou jednotou;
- má společný základ sdílených hodnot;
- vyznačuje se vzájemnou péčí, důvěrou a týmovou prací;
- má rozvinutou efektivní vnitřní komunikaci;
- usnadňuje lidem účast na veřejných věcech;
- vytváří si vlastní identitu, záměry;
- vytváří si vlastní vazby;
- má vyvážené institucionální uspořádání;
- vychovává, je schopna předávat hodnoty další generaci;
- je otevřená do budoucnosti.

1.2 Komunitní práce v interakci s dalšími vědními obory

Společenskovědní disciplíny zauímají ke komunitnímu rozvoji a komunitní práci různé perspektivy a vyjadřují je různými výroky a sdílenými tématy. Vyjmenujme ve stručnosti některé z nich:

Psychologie, sociologie – problém komunit je problémem vztahu jedince a skupiny, možnosti vytváření a využití sociálního kapitálu.

Filozofie, sociologie – to, co moderní či pozdně moderní člověk řeší jako komunitní dilema, je potřeba jak bezpečí, tak i individuální svobody. *Filozofie, psychologie* – komunita je místo širší socializace jedince a jeho zakotvení v hodnotách přesahující individuum a úzké rodinné vazby (komunitarismus).

Politologie – místní komunita je místem pro získávání smyslu pro občanské kompetence, participaci občanů na věcech veřejných.

Veřejná politika – místní komunita je místem pro uspořádání institucí a jejich spolupráce při zabezpečování kvality života v místě.

Sociální práce, sociologie, veřejná politika, antropologie – místní komunita je prostorem pro sociální integraci skupin kulturně, etnicky, ekonomicky a jinak marginalizovaných.



Obr. 1: Slavnosti lákají účinkující i diváky

Sociální práce, pedagogika – komunita je prostorem pro vzdělávání svých členů.

Psychologie – místní komunita může být místem psychického zakotvení, poskytující léčivé a regenerující síly.

Sociologie – komunita je prostorem pro rozvoj sociálního kapitálu, tj. sítě vztahů založených na důvěře a na předpokladu vzájemné opory. Komunita je také místem, kde se projevují různé aspekty sociální stratifikace.

Environmentální studia – místní komunita nabízí prostor pro praktické uplatnění ekologicky šetrných přístupů k životnímu prostředí.

Kulturní antropologie – místní komunita je prostředím soužití různých kultur a subkultur a pro vytvoření modelů jejich spolupráce.

Ekonomie – místní komunita je terénem pro realizaci specifických forem ekonomických aktivit sloužících udržitelné prosperitě lokality a nabízí místním lidem zaměstnání.

Urbanismus – urbanistické řešení měst a sídel obecně posiluje nebo utlumuje prvky bezpečí, sounáležitosti a přístupnosti budov a čtvrtí.

Interdisciplinární přístup – místní komunita nabízí možnosti přemýšlení a realizace projektů pro posílení konceptu lokalizace, tj. vyvažování negativních důsledků ekonomické globalizace.

1.3 Rozvoj komunity – rozvoj místního společenství

Anglosaská sociologie rozlišuje výrazy prostor (*space*) a místo (*place*). Obě pojetí mají význam pro rozvrhování našich životů. Ukazuje se, že i doba a některé profese se zabývají spíše prostorem, jiné spíše místem. Dnešní ekonomové, bankéři, investoři, ale i například stavitelé dálnic a letišť se pohybují spíše v kategorii prostoru (*space*), který pro ně vytváří možnosti globálních operací, globální komunikace, expanze a výdělků. Naproti tomu místem (*place*) se zabývají živnostníci, starostové, místní učitelé, sociální pracovníci. Místo je oblastí pro vztahy, konkrétní viditelné aktivity, příležitost někam patřit. V našich životech potřebujeme jak prostor, tak místo. Místo bez prostoru dusí, prostor bez místa je chladný a bezcitný. Zdá se, že v mladším věku lidé preferují spíše to první, později více to druhé (Cílek 2006, 270–272). Sociální a komunitní práce je záležitostí vztahu k místu (*place*), ale bez pochopení oné zvláštní ambivalence prostoru a místa se rozvoj místního společenství neobejde.

V různých definicích, které popisují rozvoj komunity jako proces, se opakují obvykle tato pojetí: usiluje o výchovu občanů k soběstačnosti (zplnomocnění), růst odpovědných místních osobností, o vštěpování zásad dobrého občanství, o uplatňování zásad udržování kvalitního životního prostředí. Zároveň posiluje demokracii na místní úrovni tím, že vytváří instituce sloužící jako mechanismy pro zapojování občanů do místního dění. Pomáhá k začleňování různých skupin. Umožňuje občanům vytvářet a udržovat slušné vztahy napříč sociálním spektrem, vnáší do života komunity postupně a svobodně zvolené změny (Gojová 2013; Elsen 2007). **V rozvoji komunity, tak jako v komunitní práci, jde o pozitivní sociální změnu, na jejímž uskutečnění se podílejí v první řadě obyvatelé komunity.**

V souvislosti s *rozvojem komunity* se sociální práce setkává s dalšími přístupy a pojetími, které jsou typické pro jiné obory a vědní disciplíny. Mezi prvními *jmenujme environmentální studia a příbuzné obory*, kterým jde o uchování kvalitních podmínek života a o šetrné a udržitelné využívání přírodních zdrojů. Akcenty komunitních aktivit směřují k ochraně území a lokalit s cennými biotypy, půdního fondu, jejich šetrnému využívání například v podobě ekoturismu, agroturistiky, k výsadbě stromů, alejí. Typické jsou projekty na snižování odpadu a recyklace surovin, projekty na snižování energetické spotřeby a spotřeby vody, uchování tradičních zemědělských odrůd a zemědělských technik práce, které nepředstavují zátěž pro životní prostředí.

Křehké vztahy mezi kvalitou lidského života, lidským společenstvím, životním prostředím a krajinou jsou jedněmi z nejpůsobivějších námětů v oblasti komunitního rozvoje (Cílek 2002). Jejich mezioborovost a obtížnost teoretického uchopení je však paradoxně odsouvá na okraj zájmu komunitní sociální práce.

Na dalším místě jmenujme *ekonomii*, která je v industriální a postindustriální společnosti vnímána jako rozhodující dynamická síla rozvoje území, včetně komunit. Smutným faktem však je, že právě ekonomie středního proudu a její globalizovaná neoliberální forma s převažujícím motivem maximalizace zisku se stává spíše zdrojem mnoha nejistot života v komunitách (Waters 1995; Bauman 2001). Komunitní teorii a praxi místního hospodářského života tak zahrnují častěji různorodé proudy alternativní (heterodoxní, radikální) ekonomie, která klade důraz na neziskové nebo nepeněžní faktory: šetrné využívání a rozvoj místních zdrojů oproti dálkovému obchodu, rozvoj místních firem a místní zaměstnanosti oproti působení tzv. řetězců a nadnárodních firem, transparentní tvorbu místních ekonomických strategií, solidární výpomocné sítě, které v dostatečné míře pracují s motivem rozvoje regionu a komunity nezávislé na nadnárodních korporacích a nadnárodním finančním kapitálu (Fraňková 2015; Johanisová 2008). V sociální práci se jako metoda sociálního začleňování uplatňuje koncept sociálního podnikání, jehož jádrem je zaměstnávání lidí se zdravotními i sociálními hendikepy v lokálních komunitách.



Obr. 2: Koncert pedagogů a hostů hudební školy